

Юни 2005

Една от многото виетнамски граници към Лаос се нарича Лао Бао. Стигнах до нея след няколко последни премеждия с транспорта и съвсем бързо минах през проверките и покрай жените обменящи донгове за кипове по неизгоден курс. Отдъхнах едва на първата автогара и почти веднага заех място на последната седалка на автобус, поемащ към Саванакет - първият по-голям град на Меконг. Пътят прекосяваше планинските възвишения на Труонг Сон, които са полегати към Виетнам и на места почти отвесни в Лаос, но шосето бе асфалтирано и широко. От тонколоните се носеше спокойна фолклорна музика, а задната част на рейса бе пълна с чували, торби и кошници, върху които лениво се изтягаше контролърът. По някое време хамали качиха неразглобен трикрилен гардероб с огледало, който едвам-едвам се събра до другия багаж, опирайки плътно в левия прозорец и почти запушващ задната дясна врата. Така се оформиха две помещения в автобуса - пътниците седяха пред гардероба, а контролърът и аз лежахме някъде зад него. По някое време при нас се настани селянин, който постави върху безформената купчина два издути чувала и метна върху тях един половинметров и един по-малък гущер - ако не се мерят опашките. Гущерите бяха вързани и не мърдаха, но не бива да мислите, че за тази цел изобщо бе нужно въже. Помолих селянина да ги разплете и оплете наново и се оказа че - ноктите на задните им два крака бяха забити в тялото при горната част от основата на опашката (така тези крака не могат да служат за пълзене), а ноктите на предните крака се забиват и усукват около края на опашката, чиято цяла дължина се използва като примка и връзва около главата на влечугото. Гледката със сигурност не е по вкуса на защитниците на животни, а Бриджит Бардо направо би скалпирала този весел селянин, но "вързаните" гущери бяха нещо обичайно по местните пазари и месото им явно бе един достъпен за бедняците деликатес. Често рейсът спираше за закуска и отмора, така че имах възможност да огледам също - изсушените (с козината) цели летящи кучета, изсушеното (с четината) свинско осолено месо на лентички, одраните прилепи на дървен шиш, живите скакалци нанизани на въже, печените скакалци на метален шиш и дебелите гъсеници на дървени клечки. Най-невинни бяха малките цвърчащи наденички, но знаеш ли от какви остатъци са направени? По някое време селянинът с гущерите слезна до две плетени колиби наред полето и може би гущерите вече цвърчаха в тигана, когато ние пристигнахме в Саванакет. Страната изглеждаше колоритна и обещаваща.

По външен вид местните коренно се различаваха от виетнамците. Много от тях бяха черни като бенгалци, а Лаос бе и първата сравнително бедна страна, където се срещаха тълпи от дебели хора. Заслуга явно на питейните гъсеници, гущери и прилепи... но както и да е - след виетнамския стрес хората изглеждаха доста непринудени и спокойни. Много от тях танцуваха и волно подпяваха мелодичен лаоски фолк, търговците не надуваха (много) цените за чужденци и повечето смятаха кефа си за по-важен от печалбата. Когато не се трудеха, жените караха мотори винаги с чадър, предпазващ от слънце, дъжд, вятър, радиация, зли погледи или нещо друго. А мъжете играеха на карти и пиеха бира или местното "уиски лао" дори и през кратките си работни интервали. Езикът Лао е близък до тайландския, но азбуката е друга, което нямаше особено значение за мен - въпреки това се научих да спазвам някои елементарни правила. Първата дума от всеки разговор е "Сабайди". "Сабайди" значи "Как си?", а отговорът също е "Сабайди", което се превежда - "Добре съм. Ти как си?". За да се избегнат повече сабайди-та след това може да станеш по-конкретен, а тъй като лаосците общо-взето са вежливи хора е хубаво ако вметнеш и няколко "кап чай"-а (благодаря) между салатата от английски, български и тайландски, чрез която обикновено общуваш с местните. Но често може да се вникне в душевния свят на лаосците и без дума - ако видиш охрана да спи на служебна възглавница върху пейка на 10м от охранявания обект и на 50см от собствения си мотор или когато срещнеш военен, понесъл калашник със счупена цев в едната ръка и живо прасенце, грухтящо

от малка кошница - в другата. Грижите, часовникът и стресът със сигурност не са лаоско изобретение.

След тази саванакетска увертюра, продължих към Виентян или Виенг Чан както тук се произнася името на столицата, която иначе е доста провинциална с небрежно разхвърляни 3-4 етажни колониални сгради около множество от еднопосочни улици. За гордост на местните трябва да спомена също, че вече се планира хотел на 14 етажа, но той (ако изобщо бъде завършен) за дълго време ще е единственото изключение на пейзажа северно от Меконг. Подобно на Париж и Виентян има своята триумфална арка, но изгледът от нея е невпечатляващ, тъй като градът е прекалено равен и без ориентирни точки. Само ступите и храмовете в столицата допринасят за нейния специфичен чар, а ступите всъщност са масивни религиозни постройки с формата на камбана, в които обикновено са зазидани будистки реликви. Около пътищата се срещат и миниатюрни ступи, където след кремацията се погребват останките от мъртвите, но те имат само епизодичен характер. Черната ступа е една от първите постройки в града, вдигната с цел да опази Лаос от набезите на сиамците (Тайланд). Малко след построяването и Виентян бива опожарен от същите тези сиамци, така че ступата е изоставена и в момента по-скоро зеленията се от буйната растителност. Най-изящен и величествен е храмът при една друга ступа, намираща се на няколко километра от центъра. Златната ступа определено си заслужава поглед от близо, а до нея има огромен манастирски комплекс с хубава модерна архитектура. Монаси се наричат само тези от отшелниците навършили 20 години, а другите все още са новаци. Правилата, установени от будистките кодекси са 10 за новациите, 227 за монасите и още повече за монахините, а освен основните - да носиш роба, да стрижеш коса и брада на пълнолуние, да не лъжеш, да живееш от милостиня, да не пиеш алкохол, да ядеш и да се молиш по два пъти на ден, да не докосваш жена и да не убиваш - има и такива като - да не носиш часовник, да не шофираш, да не караш колело, да нямаш джобове и т.н. По навик се запrikaзвах с новака Саси, който добре описа един ден от живота си в манастира - събуждането е в 4:00 часа (забравих да питам дали будилниците са разрешени, но въпреки забраната на ръчни часовници във всеки манастир има по един стенен), последвано от религиозно четене, хигиена и молитва. Още преди 6:00 монасите тръгват на "парад" по улиците. Местните жени вече са подредени с тенджери и тигани по маршрута на парада и слагат по щипка ориз или лъжица гозба в паничките им. След това монасите закусват от събраната каша и започват училище. Предметите включват основно религия, будистка история и будистките кодекси, но също математика, география, химия или английски и пали (език от индо-германската група отдавна изчезнал в Индия; тъй като основните канони в Теравада-та са писани на пали той все още се използва по страните от това течение на будизма). Към 12:00 става време за обяд - последната храна за деня - а следобедът отново е посветен на образованието. Втората баня и молитва са някъде към 17:00 часа, а вечерта е време за медитация и дребна работа из манастира. Имаше хиляди неща, за които Саси не бе чувал, така че му разказах какво представлява снега и как изглеждат пролетта, есента и зимата. Споменах за снежните човеци, шапките, шаловите, ръкавиците и боевете със снежни топки, обясних как е устроен водопроводът и канализацията на град София и какво е това морето. Той малко се позачуди от факта, че солената вода не можела да се пие, но това явно не бе толкова важно, защото Саси разбираше от важните неща. Едва навършил 15 години, думите му звучаха мъдро и изключително зряло. Само на моменти, доволно потривайки ръце, той издаваше възвръстта си и лицето му се озаряваше в безгрижна детска усмивка, но през останалото време новакът демонстрираше една смирена и дълбока увереност, липсваща в много от хората с два пъти повече изживяни години.

Само на 150 км на север от Виентян се намира малко селце, обградено от всякъде с островърхи скали и планини обрасли с пищна растителност. Някъде в ниското, мътните води на реката Сонг са прорязали дълбоки урви в мекия варовик и десетки причудливи пещери са основната забележителност на Ванг Виенг. Много от пещерите

са достъпни само от реката, където с челник, акумулатор и надута гума се провираш през тясна дупка за да стигнеш до огромна галерия, но наоколо могат да се видят също и бедни хмонгски села (за тях ще разкажа по-късно) и десетки биволи киснеци из локвите. Пейзажът бе един от най-красивите из цяла Азия, отвесни каменни стени се вдигаха и от двете страни на пътя, но местността имаше един сериозен недостатък - туристите май бяха повече от местните. Всъщност не съм убеден, че Ванг Виенг се намира точно в Лаос - има една самостоятелна държава, която е прояла малдивските острови, индонезийските курорти Кута и Легиан, малайската Мелака, тайландските острови като Ко Самуи и Ко Панга и камбоджанския Сихануквил или виетнамския Да Нанг. Населението на тази държава се състои от хора с раници и обслужващ персонал, а всички нейни градове са пълни с ресторанти, интернет, дискотеки, пицарии и агенции организиращи турове или даващи велосипеди и мотори под наем. Винаги съм се чудил защо 80% от туристите, пътуващи по екзотичните страни отсядат в условия, близки до домашните и прекарват 90% от времето си със сънародници, но както и да е - цените там са фиксирани налудничаво скъпо, а за да не се създава конкуренция, местните пазари са изтеглени с километри надалеч. Всички пещери са с вход, а се плаща също и за дървените мостове, които са толкова разнебитени, че на места газиш във вода до кръста. Направи ми впечатление, че нивите около Ванг Виенг не бяха обработвани с години. Селянките седяха по сергии и продаваха щяло и нещяло на татуирани европейски растафарци с халки в носове, уши и други (по-нежни) части от тялото, а селяните играеха на карти пред мостове и пещери и пиейки бира или "уиски лао" раздаваха входни билети и събираха лесни пари. Само една баба от цялото село продаваше храна и стоки на нормални цени, борейки се по донкихотски срещу картела - нейният малък ресторант и магазин бе в центъра на Ванг Виенг срещу старата автогара и срещу стария пазар. Не е нужно да се гадае къде отидоха моите няколко долара, но на втория ден от престоя си реших да се върна обратно в Лаос.

Контрастът не можеше да бъде по-голям, когато само на двадесет километра от маймунарника Ванг Виенг шосето закриволичи през още по-планинска джунгла, служеща за убежище на хмонгски партизани и обикновени разбойници. Взех стоп до Каси и опитвайки се да уредя транспорт нататък забелязах, че всички автобуси бяха наели охрана с калашници. Хванах рейс, седнах до охраната и почнах да рисувам пушки и човечета, но той не разбра какво искам. След малко при мен дойде друг пътник и историята стана по-ясна. В горите и планините източно от пътя все още витаеха остатъците от една партизанска армия, създадена в защита на американските интереси през аванюрата във Виетнам. Според думите му те сега наброяваха около 2000 души, а сателитните телефони, мунициите, бирата и командировъчните им се финансираха от Тайланд, Франция и Щатите. Партизаните бяха предимно от малцинството хмонг, но това "малцинство" наброява около 10 милиона души в Китай, половин милион в Лаос и един милион в Щатите (по външен вид Хмонг приличат на тибетци и монголци; те имат собствен език, собствени представи за закон и характерна анимистка религия). Партизаните върлуваха из горските села, а понякога само правеха набези по автобуси, камиони и коли и като доказателство на тези думи, на 20 км след Каси от едната страна на пътя се появи автобус спрял там още през 2003 година. Предното и страничните му стъкла липсваха, а ламарината обърната към планините приличаше на ръждясало сито. Спомних си че този инцидент се появи по вестниците заради двама убити туристи, но подобни случки с местното население бяха ежедневие - на някои карти на Лаос фигурира специалната зона Сайсомбун, чиято площ е от 7000 км² в близост до най-високия връх на страната... а лаконичните думи на правителството са - "Тази зона не е безопасна". Рейсът ме остави в Пукун, където започваше шосе номер 7 и поемайки по него през няколко километра се виждаха цивилни момчета с калашници. Едва ли някому бе ясно дали те са армейци, партизани или от местната ловна дружина, но някак си стигнах цял до крайната точка на пътуването - град Понсаван в областта Сиен Куанг.

Провинция Сиен Куанг е планинска и хълмиста, но горите често липсват. По много

залесени хълмове се виждат огромни кръпки от сипеи и камъни, където не растат даже храсти. Песента на птици и насекоми наоколо е рядкост, но този феномен не е вследствие на пожар или масова сеч, а сувенир от незабравимото военно минало през 60-те и 70-те години на 20-ти век. Заедно с дефолиантите и хербицидите (пътеката на Хо Ши Мин е била закривана и от тукашната растителност) над Лаос са посипани десетки различни видове касетъчни бомби с големина на юмрук, много по-грамадните "обикновени" бомби M117, 3000 пундовите M118 и всички размери и степени между тях. И Виетнам и Америка навремето отричаха наличието на военни действия на територията на тази неутрална страна, но сегашните статистики за Лаос сочат следното съотношение - 3 милиона тона бомби при тогавашно население от 3 милиона души (в негъсто заселената провинция Сиен Куан се падат по 2 тона на калпак). След войната старото желязо поема от селата към градовете, от градовете към Меконг и от Меконг към Тайланд, но много от бомбите все още не са избухнали и 25% от територията на Сиен Куанг все още не е разчистена. Разходих се до малко хмонгско село наблизко, а по полетата от двете страни на пътя се виждаха 5-10 метрови кратери. В селото имаше огради от снаряди, а между колибите се търкаляха дефектни и полуразцепени или обезвредени и разрязани обшивки. Много от къщите бяха вдигнати не на колци, а на двуметрови стоманени конуси и под тях на сянка спяха прасетата. Отпадъците от стар метал в селото служеха и за саксии и като пейки и като грилове, а по желязото на места бе написано - "американски подаръци" или "направено от USA бомби". Местните бяха прекалено свити и необщителни, а ампутациите изглеждаха по-малък проблем от психическите им травми. Поговорих единствено с Ват и след като му обясних, че идвам от България, а там хората не се бият, той спомена за довиждане - "Във всяка страна има война. Трябва да сте изключително щастливи, че при вас няма."

Другата забележителност на Понсаван е равнината на каменните гърнета, намираща се на 10-ина километра от града. Местната община е забранила даването на мотори и велосипеди под наем, за да стимулира дейността на рикшите и такситата, но до там може да се стигне и на стоп. В равнината между близките голи хълмове са разхвърляни стотици каменни делви - малките гърнета отдавна са изчезнали по частни колекции, но колекционерите не са успели да отнесат няколкометровите и няколкотоновите колоси. Няколко са версиите за предназначението на тези странни предмети (датирани от периода между 5-и век преди и 8-и век след Христа), но най-вероятно те са използвани с погребална цел. Телата на мъртвите били поставяни вътре в ембрионална поза, където те се разлагали преди да бъдат окончателно кремирани по будистки. Каменните гърнета били семейна собственост, прехвърляна по наследство на потомците, а цялата равнина по всяка вероятност е била едно огромно гробище. Около делвите на места се срещат дълбоки кратери със сини табели - "американски кратер от войната 1960-1970 година", а и досега неизбухналите муниции само частично са разчистени. Лаоската служба за разминироване е маркирала почти цялото поле с бели и червени знаци - при наличието на толкова гробове е хубаво да не се стъпва зад червените знаци или поне да се следват пътеките.

Луанг Прабанг е древна лаоска столица, разположена (как би могло да бъде иначе) на Меконг и приютила десетки важни за страната манастири. На север Луанг Прабанг е ограден и от реката Кан, която се влива в Меконг, така че около устието и се получава нещо като малък полуостров. Десетки са забележителностите в околностите - на юг от града има красив водопад с няколко каскади, на север по Меконг може да се видят будистки пещери, а на изток преобладават обраслите хълмове и планини, чиито върхове се извисяват над облаците. В центъра на Луанг Прабанг се намира неголям хълм с манастир, на върха на хълма е вдигната бяла ступа, наблизко е полегнал позлатен Буда, а в твърдата скала има отпечатък от стъпката му. Буда никога не е бил по тези места, а и стъпката е дълга няколко метра, но това няма значение - около седмица преди моето идване един новак бе намерил точно там малка сова. Советата се казваше Чок, а наблизко в дърветата скачаше и маймуната Чук - това бяха любимците на манастира. Будистката забрана "не убивай" се отнася както за хората, така и за

мравките (от там идва и вегетарианството), а животните играят важна роля в религията. Техни статуи се срещат навсякъде по храмовете - "Мукат" (на езика пали) се нарича свещената птица, символ на сила и дълголетие, която обикновено носи тежестта на целия храм, а "Сарабу" примерно е името на гущера-геко. Всяка статуя на Буда си има определена символика и име, а на една от всичките 44 статуи седмоглава "Нага" (змия или дракон) бди над него по време на молитва ("нага"-та често се вие като парапет по стълбищата на храмовете, а когато монасите започнат групом да се молят, един от тях задължително остава отвън и също се оглежда наоколо). Но всъщност малко се отклоних, защото целта на разказа бе малката сова Чок. Когато се изкачих привечер на хълма Пуси, за пръв път я видях до статуята на Буда. Тя въртеше глава на 360 градуса, правеше гримаси, кланяше се напред-назад като играчка на пружина и жълтите пръстени около зениците и игриво светеха. Въпреки че бях само на метър от нея, совата изобщо не се изплаши и даже започна да позира още повече щом извадих фотоапарат. Отначало помислих - тя е свикнала с тълпите от туристи, но после един новак спомена, че я намерил само преди седмица. На следващия ден пак отидох на хълма заради совата. Погледнах и зад Буда и в пещерата наблизо, но не можах да я открия. Досега не бях виждал по-интересно (диво) животно, така че и на третия ден изкачих всичките стъпала до горе. След около 10 минути намерих Чок зад статуята на Буда. Совата бе легнала по гръб и краката и почти стърчаха нагоре. Във времената на пилешки грипове и други такива болести я хванах с един вестник и викнах монасите, които разгънаха крилата и разклатиха главата и. Нямаше следи от болест или насилие, а пост-морталният преглед установи, че совата бе умряла най-много преди няколко часа - тялото все още бе еластично. "Какво ще я правиш?" попита един от монасите. "Ще я погребя", отвърнах му аз и само попитах "Огън или земя?". Не знаех дали животните при будистите също се кремират. "Ти я намери, затова я погребеш както решиш за добре". Монасите донесоха лопата, качихме се при полегналия Буда, до него изкопах малка дупка и сложих Чок заедно с вестника вътре. Обясних защо главата сочи на запад, поставих два камъка върху гроба, а монасите сложиха още няколко до тях. Явно им бе интересно да видят как погребват християните - дано само не търсят дълбок смисъл във вестника.

След няколко дни поех с бавна лодка срещу течението на Меконг. Водите на реката се носеха бавни и жълти около мен, но замърсяването тук бе изключително и мрежите на рибарите едва ли бяха препълнени. На североизток от Луанг Прабанг по реката се виждаха стотици малки острови от причудливи каменни образувания, а селата по високите брегове бяха предимно от плетени колиби, които само в редки случаи са покрити дори с бамбукови "керемиди". По завоите на Меконг бедняци пробваха щастието си като златотърсачи, а слоновете също бяха често срещана гледка. Приближавам "златния триъгълник" - неговият център е разположен на границата на Тайланд, Бирма и Лаос, а върховете му стигат дълбоко в териториите на тези три страни. Когато все още царуваха талибаните "златният триъгълник" за няколко години отне първото място по производство на опиум от "златния полумесец", но в последствие демократичен Афганистан възвърна старото статукво. Къщите на местните започнаха да стават по-богати, и за това не бяха виновни само туристите. Сезонът на опиума е между Септември и Април, така че не видях прословутите "цъфнали макови полета", но в дъждовния сезон много от селяните садят царевица или друга реколта, така че обикновената нива не е никакъв особен признак. Когато макът (*papaver somniferum*) разцъфне, под листата му се показва зелена пъпка с коронка, а по нея започва да се стича ценното вещество, наподобяващо латекс - селяните събират реколтата със специални ножици и длетовидни или закръглени ножчета, а тя определено носи по-голям доход от всяка друга селскостопанска стока. Доходите нарастват хиперболично когато - опиумът се превари за пушене, опиумът се преработи в морфин (негова 10% съставна част), морфинът се преработи в хероин база (преработката до тук не представлява трудност и за любителите химици), а от там се получават хероин номер 3 (за пушене) и хероин номер 4 (за инжектиране). Доходите на селянина са микроскопични в сравнение с доходите от крайния продукт и

никак не е чудно, че примерно и французи и американци (на държавно ниво) поне в близкото минало са били и с двата крака в кръговрата на наркотика. Освен това - както вече споменах колониалните сили през индокитайските войни залагат на хмонг-ите като съюзници срещу виетнамците, а когато селяните хмонги са с пушки из баирите, съселяните им най-лесно могат да се изхранват от опиум. Французите изкупуват и прехвърлят стоката до Сайгон, където финансират локални виетнамски съюзници срещу движението Виетмин, а американците вършат абсолютно същото, но тяхната политика рикошира и 15-30% от войниците им вместо пушки се хващат за спринцовките. По време на престоя ми в Пакбенг, бамбуковата лула с опиум струваше 10 Бата (около 40 стотинки) а сред местните наркопласьори имаше и 5-годишни деца. И въпреки че пушенето на опиум по принцип е разрешено на местните малцинства, то (макар и рядко) може да създаде доста проблеми на чужденците, идващи тук да опият ума си.

След около два месеца и половина привърших с Индокитай и се върнах отново в уредения Тайланд. Оставих зад себе си Камбоджа, Виетнам и Лаос и правейки равносметка - пътуването излезе доста интересно, но с един особено песимистичен привкус. Индокитай бе място, където с векове са се събирали и "смесвали" десетки различни раси. Много от тях са идвали и напускали като агресори, други са били размити и заличени от времето, трети и досега са тук, а четвърти само транзитно и войнствено са преминавали нанякъде. Кой бе спечелил от този калейдоскоп на културите и имаше ли победители? Французите бяха постъпили най-мъдро, напускайки колониите си още през 1954 година. След 20 години, 60 000 трупа и още повече инвалиди и наркомани американците също се изнесоха, казвайки "сбогом" на тайландските проститутки, на сифилиса и на гонорейта. Камбоджа е една развалина и ще бъде така с десетки години за в бъдеще. СПИН-ът в страната бе импортиран от мисията на ООН през 1993 година, а много от камбоджанските деца водят само живота на секс-кукли за възрастни. Виетнам определено е първенец в района, но и там все още тътне ехото на войната - мините и диоксинът са неразделна част от пейзажа. А освен бомбите в Лаос и партизаните и дрогата за дълго ще създават грижи - по-малко на правителството отколкото на местното население. Нямахме победители, а последствията на нечи добре обмислени печалбарски решения от преди 40-50 години сега се оказваха така заплетени, че и Господ сигурно не ще ги разплете. От няколко години е модерно да се говори за глобализацията, за смаяването на света и мирното съжителство на различните раси, култури и религии, но поне в момента на живите спомени от Индокитай напълно съм убеден, че това е само поредната празна химера.